

Istraživanje i poticanje razvoja rane **PISMENOSTI** djecu u vrtiću

Dinka Žuvela, pedagoginja
Dijana Guštin, ravnateljica
Dječji vrtić 'Dječja igra'
Zagreb

Pismenost predstavlja nezaobilazno umijeće suvremenog čovjeka, ali i praktičnu alatku razvoja mnogih drugih važnih umijeća. Često se smatra jednim od kriterija uspješnosti djelovanja odgojno-obrazovne institucije, a ponekad i kriterijem 'pripremljenosti' djeteta za polazak u školu. No, razvoj rane pismenosti djeteta predstavlja mnogo više od poučavanja znakovlja za predočavanje misli na papiru.

Djeca su u stanju svoje misli izražavati i bilježiti mnogo prije nego nauče pisati (Ralph, Eddowes, 2002.), a prilika da vide 'odraz' svojih misli na papiru počinje njihovu svijest o funkciji i vrijednosti pisanja i pismenosti. Iako uloga vrtića nije 'opismenjavanje' djece, osobito ne na način koji je povezan s bilo kojim oblikom prisile, svijest o tome da razvoj rane pismenosti započinje u najranijoj dobi djeteta, a ne u godini prije polaska u osnovnu školu ili pak na samom početku školovanja, može baciti novo svjetlo na shvaćanje uloge vrtića u poticanju tog procesa. Ta se uloga očituje u prepoznavanju, podržavanju i njegovanju prirodnog interesa za različite oblike pisane komunikacije, kojeg mnoga djeca iskažu već od najranije dobi.

U literaturi iz ovog područja (Vasta, 1998., Leuenberger, 2003. i dr.) često se ističe povezanost rane pismenosti s razvojem simboličkih funkcija i sposobnosti djece, koje su nužne kako u aktivnostima početnog čitanja, pisanja i računanja i slično, tako i u nekim drugim aktivnostima svojstvenim dječi rane dobi, primjerice simboličkim igrama. Prijenos značenja s jednog predmeta na drugi, na primjer kad dječa u simboličkoj igri ljećnika štapec koriste u funkciji injekcije, samo je jedan od primjera takve simbolizacije. Postojanje simboličke funkcije djetetu također omogućuje da svoja iskustva,

stečena u interakciji s objektima i ljudima, počinje 'prevoditi' u verbalni kod (Miljak, 1987.). Spontana nastojanja djece da svoje ideje i iskustva prenose i na papir kroz različite oblike simboličke reprezentacije, u vrtićkoj je praksi moguće uočiti svakodnevno. Upravo takvi pokušaji djece predstavljaju i podlogu razvoja njihove pismenosti, i to već u posve ranoj dobi. Mnoge od spomenutih aktivnosti dječa u vrtiću često i sama iniciraju i organiziraju na različite načine, potaknuta svojom intrinzičnom motivacijom. S obzirom na to, ovdje se možemo pitati:

- o Treba li djecu u vrtiću poticati i/ili usmjeravati na aktivnosti iz područja rane pismenosti; ako da – na koji način i od koje dobi djece?
- o Kako osigurati pedagoške uvjete kojima će aktivnosti dječa iz ovog područja biti sadržajnije i raznovrsnije, a njihov utjecaj na razvoj rane pismenosti učinkovitiji?

Razvoj simboličkih funkcija i sposobnosti dječa, nužan je kako u aktivnostima početnog čitanja, pisanja i računanja, tako i u drugim aktivnostima svojstvenim dječi rane dobi, primjerice simboličkim igrama.

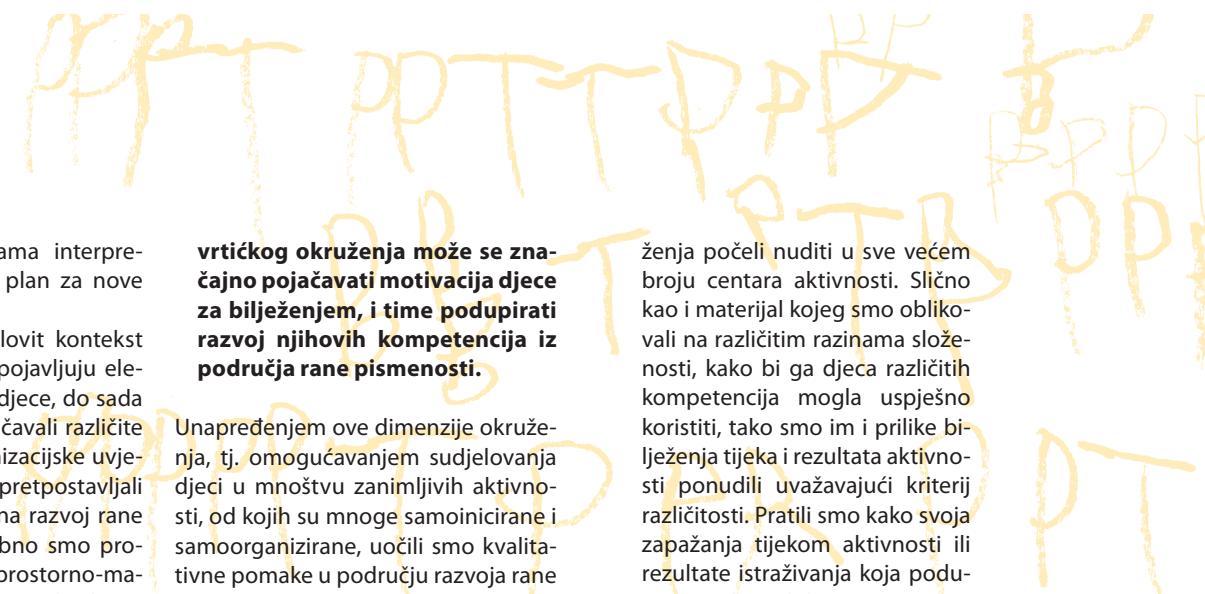
Istraživanje u akciji

Pažljivo promatranje različitih samoiniciranih i samoorganiziranih aktivnosti dječa u našem vrtiću, u kojima

smo uočili mnoga elemenata rane pismenosti, navelo nas je na opsežnije i cijelovitije istraživanje ovog fenomena i traženje odgovora na postavljena pitanja. Željeli smo dublje razumjeti početke razvoja i pojave oblike rane pismenosti, kako bismo je primjerenim i pravodobnim intervencijama mogli podržati i dalje razvijati. Istraživanje započeto pedagoške godine 2008./2009., koje u našem vrtiću traje još i danas, sadržava etnografske i akcijske značajke.

Etnografska dimenzija istraživanja (Cohen, 2007.) omogućuje nam prikupljanje podataka u njihovom prirodnom okruženju (u svakodnevnim aktivnostima dječa), te promatranje tih aktivnosti 'iznutra', onako kako ih vide i tumače sama dječa. S tim u skladu, prikupljamo raznovrsne etnografske zapise poput fotografija, video-snimaka i autentičnih grafičkih uredaka dječa o aktivnostima dječa u kojima se pojavljuju elementi rane pismenosti, te ih zajednički proučavamo i interpretiramo na našim tjednim analizama. Posebnu vrijednost u razumijevanju dječa i njihovih aktivnosti povezanih s ranom pismenošću, u istraživanju imaju video-snimke i procesno snimljena foto-dokumentacija.

Akcijsko istraživanje, koje je istovremeno i akcija i istraživanje, proces mijenjanja prakse i konstrukcija znanja o toj praksi (Pešić, prema Slunjski 2006.), omogućuje nam bolje razumijevanje problema kojeg promatramo (oblici rane pismenosti dječa) i zajedničko planiranje odgojno-obrazovnih intervencija za koje prepostavljamo

na zajedničkim analizama interpretiramo i koristimo kao plan za nove intervencije. Nastojeći razumjeti cjelovit kontekst aktivnosti u kojima se pojavljuju elementi rane pismenosti djece, do sada smo u istraživanju proučavali različite fizičke, socijalne i organizacijske uvjete vrtića, za koje smo pretpostavljali da mogu imati utjecaj na razvoj rane pismenosti djece. Posebno smo proučavali organizaciju prostorno-materijalnog okruženja vrtića, kvalitetu komunikacije odgajatelja s djecom i kvalitetu socijalnih interakcija djece. Ovdje ćemo izložiti neke od zaključaka do kojih smo tijekom istraživanja došli, te ukratko opisati intervencije koje smo, potaknuti nalazima u određenim etepama istraživanja, poduzimali.¹

1. Rana pismenost djeteta uključuje mnogo više od onih ekspresija djece koje se oslanjaju na korištenje standardnih znakova, tj. slova, brojeva i sl. Ona se očituje u mnoštvu simboličkih prezentacija djece nastalih kao rezultat njihove namjere da zabilježe vlastite poruke, te se njihovih značenja poslike mogu prisjetiti i o njima razgovarati s drugima.

Razumijevanje da djeca, bez obzira na nepoznavanje standardnih znakova (grafema), zainteresirano i aktivno bilježe svoja zapažanja i načine razmišljanja, čime im osiguravaju svojevrsnu 'trajnost', dovelo nas je do određenih pomaka u tumačenju koncepta rane pismenosti. Počeli smo mnogo veću pozornost posvećivati i onim radovima djece u kojima oni koriste različite oblike ekspresije, nastojeći otkriti dublje značenje tih uradaka tj. ideje djece koje oni sadržavaju.

2. Na razvoj rane pismenosti značajan utjecaj ima kvaliteta prostorno-materijalnog okruženja vrtića. Primjerom oblikovanjem

¹ U ovom su radu su prikazani prilozi odgajateljica Ivane Žarko, Marije Buljat i Marije Sokolić, iako u projektu sudjeluju sve odgajateljice našeg vrtića.

vrtičkog okruženja može se značajno pojačavati motivacija djece za bilježenjem, i time podupirati razvoj njihovih kompetencija iz područja rane pismenosti.

Unapređenjem ove dimenzije okruženja, tj. omogućavanjem sudjelovanja dječji u mnoštvu zanimljivih aktivnosti, od kojih su mnoge samoinicirane i samoorganizirane, uočili smo kvalitativne pomake u području razvoja rane pismenosti. Poduzete intervencije u prostorno-materijalnom okruženju vrtića mogli bismo grupirati u nekoliko cjelina, kao i zaključke na koje su nas te intervencije potakle:

2.1. Osjećaj zadovoljstva i ugode pridonosi motivaciji djece za sudjelovanjem u raznovrsnim aktivnostima, pa tako i onim povezanim s razvojem rane pismenosti. Ručivođeni ovom idejom, u organizaciji prostorno-materijalnog konteksta nastojali smo sve više pozornosti posvećivati funkcionalnom i estetskom kriteriju, vodeći računa da prostor djeci osigurava osjećaj dobrodošlice, zadovoljstva i ugode.

2.2. Već od najranije dobi djeca uočavaju slova u svom okruženju i za njih pokazuju interes. S obzirom na to, slova smo počeli isticati u različitim prostorima vrtića, na mjestima dostupnim djeci.

Djeca su u stanju svoje misli izražavati i bilježiti mnogo prije nego znaju pisati

ženja počeli nuditi u sve većem broju centara aktivnosti. Slično kao i materijal kojeg smo oblikovali na različitim razinama složenosti, kako bi ga djeca različitih kompetencija mogla uspješno koristiti, tako smo im i prilike bilježenja tijeka i rezultata aktivnosti ponudili uvažavajući kriterij različitosti. Pratili smo kako svoja zapažanja tijekom aktivnosti ili rezultate istraživanja koja poduzimaju, djeca bilježe na mnogo različitih načina; koristeći posebno pripremljene plakate, različitim oblicima grafičkih i simboličkih prezentacija, standardnim slovima i slično.

2.4. Djeca se često 'igraju pisanja', precrtajući i/ili prepisujući slova s predložaka, prije nego ih raspoznaju. Takve aktivnosti djece često se javljaju u simboličkim igrama (npr. kad 'pišu' recepte za lijekove), a osobito u interakciji s djecom koja su kronološki starija ili u području rane pismenosti kompetentnija. To je samo jedan od razloga zbog kojeg smo u vrtiću počeli sve više poticati druženje djece različitih dobi, a njihove uratke izlagati na paonima i drugim izložbenim površinama u vrtiću.

Djeca svoja zapažanja bilježe na mnogo različitih načina

2.3. Djeca često imaju potrebu bilježiti svoje misli i rezultate do kojih dolaze u različitim aktivnostima, stoga smo im mogućnost bilježenja počeli nuditi u sve većem broju centara aktivnosti. Slično kao i materijal kojeg smo oblikovali na različitim razinama složenosti, kako bi ga djeca različitih kompetencija mogla uspješno koristiti, tako smo im i prilike bilježenja tijeka i rezultata aktivnosti ponudili uvažavajući kriterij različitosti. Pratili smo kako svoja zapažanja tijekom aktivnosti ili rezultate istraživanja koja poduzimaju, djeca bilježe na mnogo različitih načina; koristeći posebno pripremljene plakate, različitim oblicima grafičkih i simboličkih prezentacija, standardnim slovima i slično.

2.5. Raznovrsnost pripremljenih materijala pridonosi motivaciji djece za korištenjem znakova, potičući razvoj rane pismenosti. Iz tog razloga, posebno smo osmisli i obogatili centar početnog

Didaktički oblikovani materijali namijenjeni korištenju slova i igrama slovima

Aktivnosti rješavanja matematičkih problema, pridruživanja znamenki skupovima

čitanja i pisanja u kojem smo ponudili knjige, časopise, enciklopedije, pokrivaljke, umetaljke, prazne papire i olovke te niz različitih didaktički oblikovanih igara. Prilikom osmišljavanja i izrade ovih materijala posebnu smo pozornost posvetili tome da djeci budu zanimljivi, poticajni i atraktivni te da ih što više mogu koristiti samostalno ili u suradnji s drugom djecom.

2.6. Ponuda materijala različitih namjena i različitih mogućnosti upotrebe pozitivno utječe na razvoj rane pismenosti djece. U tom smislu, neke od materijala oblikovali smo tako da djeci istodobno omogućuju različite oblike korištenja i različite pristupe rješavanju zadataka. Time smo željeli osnažiti nastojanja djece različitih dobi i različitih razvojnih mogućnosti u uspješnom svladavanju problema koji određeni materijal sadržava.

2.7. Ponuda materijala uključuje i one namijenjene rješavanju matematičkih problema i u bilježenju matematičkih operacija.

3. Na razvoj rane pismenosti utjecajima kvaliteta socijalnog okruženja vrtića, koje uključuje drugu djecu i odgajatelje.

3.1. Razvoju rane pismenosti djeteta snažno pridonosi druženje i komunikacija s drugom djecom. Kako bismo podržali raznovrsne socijalne interakcije djece i iskoristili njihov odgojno-obrazovni potencijal, nastojali smo izravne intervencije odgajatelja u aktivnostima djece sa slovima smanjivati na što manju mjeru. Time smo željeli potaknuti aktivnosti međusobnog poučavanja i (samo)korigiranja u području rane pismenosti, te jačati njihov osjećaj kompetentnosti. O tome svjedoči procesno snimljena aktivnost br. 1.

Procesno snimljena aktivnost br. 1.

Suradnja djece

- Djevojčica je napisala riječ *bor* nekoliko puta zaredom, a pored riječi brojive. No, brojive nije zapisivala redom već nasumice: 1, 5, 2 itd. Na pitanje koliko je puta napisala riječ *bor*, djevojčica odgovara; 'Jedan, dva, tri, četiri, pet....pet puta sam napisala.'
- Djevojčica koja joj je sjedila nasuprot, promatrala je kako ona broji. Nagnula se nad stol i prebrojala koliko je puta njezina prijateljica napisala riječ. Druga djevojčica: '1, 2, 3 ...12 ...12 puta si napisala.' Prva djevojčica ju je promatrala, ali nije razumjela o čemu se radi.
- Druga djevojčica joj je prišla bliže i olovkom pokazala kako ona broji riječi. Brojala je polako kako bi je druga djevojčica mogla lakše pratiti.

Postojanje simboličke funkcije omoguće djetetu da svoja iskustva stečena u interakciji s objektima i ljudima, počinje prevoditi u verbalni kod.

- Razvoju rane pismenosti djeteta snažno pridonosi odgovarajuća potpora odgajatelja. Ona se odnosi na osiguranje dobro odmjerene podrške, uskladene s individualno različitim potrebama i mogućnostima djece, koja svakom djetetu omoguće prijelaz na tzv. zonu sljedećeg razvoja (Vygotski, prema Vasta, 1998.)²⁾.

Zaključak

Poticanje razvoja rane pismenosti djece u vrtiću višeslojan je proces, čiju kvalitetu određuje splet različitih organizacijskih struktura vrtića. Istraživanje i bolje razumijevanje tih struktura i njihovog utjecaja na razvoj rane pismenosti djece može dovesti do postupnog redefiniranja odgojno-obrazovnog pristupa odgajatelja. U procesu stvaranja prostorno-materijalnih i socijalnih preduvjeta za razvoj raznovrsnih aktivnosti i uz pomoći i podršku druge djece i odgajatelja, djeca vlastite simboličke ekspresije postupno zamjenjuju standardnim oblicima bilježenja, pri čemu često dosegnu razinu kompetencija koje odgovaraju konvencionalnom pisanju, kakvog se u 'odraslom svijetu' najlakše prepoznaje i najviše cjeni. Drugim riječima, u primjerenoj oblikovanom i podržavajućem vrtičkom okruženju, većina djece nauči raspoznavati i pisati slova i brojke i prije polaska u školu, iako im to nije obveza. No, u ranom je odgoju i obrazovanju, u području rane pismenosti najvažnije osigurati uvjete u kojima će djece svijet slova i brojeva doživljavati i tumačiti kao zanimljivo, korisno, potrebitno i pozitivno iskustvo. Jer, takva percepcija slova i brojeva temelj je uspješnog ulaska djeteta u sustav formalnog obrazovanja i pretpostavka izgradnje pozitivnog stava prema učenju uopće.

Za ostvarivanje odgojno-obrazovne

prakse koja podržava ovakav pristup razvoju rane pismenosti djece ne postoje gotova niti univerzalno upotrebljiva pravila, koja bi se u svakom vrtiću na jednak način mogla ili trebala primijeniti. Riječ je o zajedničkom istraživačkom procesu koji odgajatelje vodi boljem razumijevanju djece i postupnom stvaranju sve boljih uvjeta za njihov odgoj i obrazovanje, kako u području rane pismenosti tako i u mnogim drugim područjima. Takav odgojno-obrazovni pristup počiva na uvažavanju prirodne motivacije djece za istraživanjem, otkrivanjem, razumijevanjem i učenjem slova i brojeva i traganju za primjerenoim oblicima podrške koji tu motivaciju oplemenjuju, podržavaju i koji joj na različite načine idu u susret.

Literatura:

- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2007.): *Metode istraživanja u obrazovanju*. Zagreb: Naklada Slap.
- Leuenberger, C. J. (2003.): *The New Kindergarten: Teaching Reading, Writing & More*. New York, Toronto, London: Schoolastic professional Books.
- Miljak, A. (1987.): *Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi*. Zagreb, Školske novine.
- Ralph, K. S., Eddowes, E. A. (2002.): *Interactions for Development and Learning Birth Through Eight Years*. New Jersey, Ohio: Merrill Prentice Hall.
- Slunjski, E. (2006.): *Stvaranje predškolskog kurikuluma u vrtiću – organizacija koja uči*. Zagreb, Čakovec: Mali profesor, Visoka učiteljska škola u Čakovcu.
- Slunjski, E. (2010.): *Razvoj jezika i rane pismenosti djeteta u vrtiću*. U: Hočević, Andreja; Mažgon, Jasna (ur.), *Opisivanje učenja u učenje, pismenost mladih u odraslih - vprašanja, dileme, rešitve*, Žalec: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije, str. 38-49.
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (1998.): *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

²⁾ Zona sljedećeg razvoja predstavlja razinu na kojoj dijete određeni zadatak može riješiti uz pomoći kompetentnijeg vršnjaka ili odrasle osobe, a što će uskoro biti sposoban učiniti i samostalno.

Moje ISKUSTVO iz Guildforda

Vanessa Šćulac, odgajateljica
Dječji vrtić Krijesnica
Rijeka

Odgajateljica Vanessa Šćulac podijelila je svoja iskustva sa studijskog putovanja u grad Guildford u Velikoj Britaniji. U članku pročitajte kako upoznati roditelje s programom koji se provodi u vrtiću.

Radim u skupini za rano učenje engleskog jezika i u sklopu programa sam zajedno s kolegicama organizirala studijsko putovanje u Guildford u Velikoj Britaniji. Posjetila sam dvije predškolske ustanove, a moj posjet se odvijao početkom srpnja 2007. kad se već uvelike razmišljalo o djeci koja će najesen krenuti u vrtić. Svoje dojmove s tog putovanja željela sam podijeliti s čitateljima časopisa 'Dijete, vrtić, obitelj'.

Za roditelje djece koja još ne pohađaju vrtić organizirana je radionica 'Math is everywhere' (Matematika je posvuda)

Boravak u Guildfordu bio je profesionalno vrlo potican i potaknuo me na neka nova promišljanja pedagoške prakse. Sudjelovala sam u neposrednom radu s djecom, ali sam upoznala i meni sasvim novi oblik suradnje s roditeljima. Uočila sam da se u Guildfordu doista cijeni sudjelovanje obitelji i rad s roditeljima, no naglasak je i na uključivanju čitave zajednice u rad vrtića. Uz mnoge druge aktivnosti, organizirana je i radionica za roditelje djece koja još ne pohađaju vrtić. Tema radionice bila je 'Math is everywhere' (Matematika je posvuda). Na stolovima cijelog vrtića bili su ponuđeni različiti poticaji za dječju igru kojima je cilj bio razvoj prvih iskustava s matematikom. Uz poticajne materijale, pripremljene su i pisane upute roditeljima s opisom aktivnosti i ciljeva, te mogućim pitanjima koje mogu postavljati djeci tijekom igre. Za igru su ponuđeni sljedeći materijali i aktivnosti:

- polovica slike bubamare, pauka i cvijeta i ogledalo (simetrija)
- leptir na grani – slikanje leptira (simetrija)
- igra pijeskom – punjenje čarapa (obujam, količinski odnosi)
- igra vodom (mjerjenje, obujam)
- otiskivanje geometrijskih oblika u pijesku (geometrija)